

«ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΥΤΟΔΙΔΑΚΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΗΛ»

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΧΟΛ. ΈΤΟΥΣ 2018-2019

ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ (ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ) Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ, ΤΜΗΜΑ Α3 (6^ο ΓΕΛ ΑΓΡΙΝΙΟΥ)

Διδάσκουσα καθηγήτρια: Θεοδωρίδου Αναστασία, Π.Ε.08

Στο βιβλίο Εικαστικών της Α΄ λυκείου διαβάζουμε για τον όρο "Ναΐφ (naif)":
"Η λέξη στη Γαλλική γλώσσα σημαίνει "απλοϊκός", "απαιδευτος", "αφελής", και χαρακτηρίζει όλους εκείνους τους αυτοδίδακτους καλλιτέχνες του 20ού αι. που ζωγράρισαν αυθόρμητα, προσωπικά, σχεδόν ονειρικά τα θέματά τους έξω από κανόνες και προβληματισμούς αισθητικής, με μόνο γνώμονα το πηγαίο τους αίσθημα και τα προσωπικά ή πολιτιστικά βιώματά τους. Σπουδαιότερος εκπρόσωπός τους είναι ο Γάλλος τελώνης στο επάγγελμα Ανρί Ρουσσώ (Rousseau).

Στην Ελλάδα ναΐφ ζωγράφος είναι ο Θεόφιλος, (1868- Μάρτιος 1934). Φορούσε φουστανέλα και αντί για πιστόλια είχε στο σελάχι του τα σύνεργά του της ζωγραφικής."

"Ο λαϊκός καλλιτέχνης στηρίζεται στα πρότυπα της πολιτισμικής του παράδοσης και κληρονομώντας τα από τους παλαιότερους τα παραδίδει στους νεότερους. Έχει τη δυνατότητα να τροποποιήσει τους τύπους της παράδοσης, δεν μπορεί όμως να τους λησμονήσει[...]", σύμφωνα με τον Μιχαήλ Κάσιαλο ("[Η κρυμμένη γοητεία της ζωγραφικής](#)").

Ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ με τη μητέρα του

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΛΙΤΕΧΝΗ

Ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ ή Θεόφιλος Κεφαλάς ή Κεφάλας,

όπως ήταν το πραγματικό του όνομα γνωστός απλά και ως Θεόφιλος, ήταν Έλληνας λαϊκός ζωγράφος της νεοελληνικής τέχνης. Κυρίαρχο στοιχείο του έργου του είναι η ελληνικότητά του και η εικονογράφηση της ελληνικής λαϊκής παράδοσης και ιστορίας.

Η ακριβής χρονολογία γέννησης του Θεόφιλου δεν είναι γνωστή. Ωστόσο θεωρείται πως γεννήθηκε κατά το διάστημα 1867–1870 στη Βαρειά Λέσβου.

Ο πατέρας του, Γαβριήλ Κεφαλάς (ή Κεφάλας), ήταν τσαγκάρης ενώ η μητέρα του, Πηνελόπη Χατζημιχαήλ, ήταν κόρη αγιογράφου. Σε νεαρή ηλικία επέδειξε μέτριες σχολικές επιδόσεις, αλλά και ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ζωγραφική, πάνω στην οποία απέκτησε βασικές γνώσεις δίπλα στον παππού του.

Στις γιορτές και στα πανηγύρια τριγύριζε ντυμένος Αρχαίος Έλληνας ή Μεγαλέξανδρος. Τον ακολουθούσε μια ομάδα παιδιών που φορούσαν στολές τις οποίες είχε φτιάξει ο ίδιος και οι οποίες ήταν ένας συνδυασμός φουστανέλας και φορεσιάς Βυζαντινού στρατιώτη. Με τον ίδιο τρόπο ήταν φτιαγμένες και οι φιγούρες που απεικονίζονται στα έργα του. Η ζωή του ήταν πολύ δύσκολη εξαιτίας του κόσμου που τον χλεύαζε.

Σε ηλικία περίπου δεκαοκτώ ετών εγκατέλειψε το οικογενειακό του περιβάλλον και εργάστηκε ως θυροφύλακας («Καβάσης») στο Ελληνικό Προξενείο της Σμύρνης. Εκεί έμεινε για μερικά χρόνια, πριν εγκατασταθεί στην πόλη του Βόλου, περίπου το 1897, αναζητώντας ευκαιριακές δουλειές και ζωγραφίζοντας σε σπίτια και μαγαζιά της περιοχής' σήμερα σώζονται τοιχογραφίες που πραγματοποίησε εκεί. Τα περισσότερα χρόνια της ζωής του τα πέρασε στο Πήλιο. Προστάτης του εκείνη την περίοδο, στάθηκε ο κτηματίας Γιάννης Κοντός, για λογαριασμό του οποίου, ο Θεόφιλος πραγματοποίησε αρκετά έργα. Η οικία Κοντού αποτελεί σήμερα το Μουσείο Θεόφιλου.

Γύρω στο 1926-27, απογοητευμένος από την άσχημη συμπεριφορά του κόσμου και με την υγεία του κλονισμένη από τις κακουχίες, επιστρέφει στην πατρίδα του οριστικά. (Εικάζεται πως αφορμή για την αναχώρηση του από τον Βόλο, ήταν ένα επεισόδιο σε ένα καφενείο, όταν κάποιος — για να διασκεδάσει τους παρευρισκόμενους — έριξε τον Θεόφιλο από μία σκάλα όπου ήταν ανεβασμένος και ζωγράφιζε).

Έχοντας ως βάση τη Μυτιλήνη, περιπλανιέται στα χωριά της Λέσβου συνεχίζοντας να δημιουργεί. Παρά τις κοροϊδίες και τα πειράγματα του κόσμου, συνεχίζει να ζωγραφίζει, πραγματοποιώντας αρκετές τοιχογραφίες σε χωριά, έναντι ευτελούς αμοιβής, συνήθως για ένα πιάτο φαγητό και λίγο κρασί. Πολλά από τα έργα του αυτής της περιόδου έχουν χαθεί, είτε από φυσική φθορά είτε εξαιτίας καταστροφής τους από κατόχους τους.

Γύρω στο 1928 στη Μυτιλήνη, τον συνάντησε ο καταξιωμένος τεχνοκριτικός και εκδότης Στρατής Ελευθεριάδης (Tériade)⁽¹⁾, ο οποίος διέμενε στο Παρίσι.

Στον Τεριάντ οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η αναγνώριση της αξίας του έργου του Θεόφιλου αλλά και η διεθνής προβολή του, που ωστόσο σημειώθηκε μετά το θάνατό του, το Μάρτιο του 1934, παραμονές του Ευαγγελισμού, πιθανότατα από τροφική δηλητηρίαση, στη Μυτιλήνη.

Τον Ιούνιο του 1961 εγκαινιάστηκε μεγάλη έκθεση με έργα του Θεόφιλου στο Μουσείο του Λούβρου, (μετά από ενέργεια του Τεριάντ). Ήταν ο θρίαμβος του φουστανελά που κάποτε τον έλεγαν "σοβατζή". Το κοσμοπολίτικο Παρίσι υποδέχθηκε τον Έλληνα αυτοδίδακτο καλλιτέχνη, τον "παρθένο μαθητή των αισθήσεων", ο οποίος, κατά τον Οδυσσέα Ελύτη "έδωσε έκφραση πλαστική στο αληθινό μας πρόσωπο". Η έκθεση προσέδωσε κύρος στο έργο του, κινώντας το ενδιαφέρον της Ευρώπης, των διανοουμένων της εποχής.

Με έξοδα του Ελευθεριάδη ανεγέρθηκε επίσης το 1964 το Μουσείο Θεόφιλου στην Βαρειά Λέσβου.

Συμπερασματικά, η τέχνη του Θεόφιλου και η γενικότερη στάση της ζωής του, εκφράζει τη μεγάλη αγάπη και το θαυμασμό που ένιωθε για την πατρίδα του και για καθετί που ήταν ελληνικό.

Είχε τη δύναμη να μεταμορφώνει, με της δικής του κατασκευής χρώματα, τις πιο ταπεινές επιφάνειες,(όπως χαρτόνια, σανίδια, τενεκέδες, βαμβακερά πανιά, τοίχους μαγαζιών και σπιτιών), σε έργα τέχνης.

Τα έργα του Θεόφιλου απεικονίζουν μια μεγάλη ποικιλία ελληνικών θεμάτων τα οποία θα μπορούσαμε να τα χωρίσουμε σε δύο μεγάλες κατηγορίες.

Πιο αναλυτικά: Στην πρώτη κατηγορία παρουσιάζεται η φύση και ο άνθρωπος και περιλαμβάνονται προσωπογραφίες, τοπία, διακοσμητικά σχέδια, και εικόνες της καθημερινής ζωής του καιρού του.

Στη δεύτερη κατηγορία ο Θεόφιλος, μέσα από τα δικά του μάτια, περιγράφει θέματα από την ελληνική μυθολογία, ιστορία, θρησκεία, την αρχαιότητα, το Βυζάντιο, την επανάσταση του Εικοσιένα και τη νεοελληνική ιστορία.

Αν και τα περισσότερα έργα του είναι εμπνευσμένα από παλιές λιθογραφίες, ταχυδρομικά δελτάρια και λαϊκά αναγνώσματα, αυτό που ήθελε και κατάφερε να πετύχει ήταν να εκφράσει τα συναισθήματα του καθώς και την προσωπική του άποψη και φιλοσοφία.

(1) Ο Στρατής Ελευθεριάδης - Teriade γεννήθηκε στη Μυτιλήνη το Μάιο του 1897 και πέθανε στο Παρίσι τον Οκτώβριο του 1983. Πέρα από το ενδιαφέρον του για τη ζωγραφική, υπήρξε εμπνευσμένος εκδότης και τεχνοκριτικός.

Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ, ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΩΝ

E. Teriade : "Ένας άγνωστος μεγάλος Έλλην λαϊκός ζωγράφος"

"[...]Ο μόνος πόθος του και ο μοναδικός σκοπός στη ζωή του ήταν να ζωγραφίζει [...]

[...]Η Βυζαντινή παράδοση της τοιχογραφίας ξαναγεννιέται φυσικά μέσα στο έργο του. [...]

[...]Η απλότης η γνώση της επιφάνειας ενός τοίχου, η αίσθησης ενός χρώματος επάνω σένα ασβεστωμένο Ελληνικό τοίχο, η θαυματουργός ευαισθησία γενικά στο χρώμα, τα στολίδια μιας δροσερής πηγαίας, τέλος η αφέλεια , που κάνει την πρωτόγονη τέχνη ίση με την πιο εξελιγμένη και ίσως και καλύτερη- όλα αυτά μαζί συνθέτουν τη φυσιογνωμία του Θεόφιλου που τ' αλαφρογάλανα μάτια του καθρέφτιζαν θησαυρούς από χρώματα ευγενικά και δυσκολοεύρετα και τον φέρνουν στο επίπεδο των "πριμιτίφ" κι όλων των πιο νεωτεριστών σημερινών ζωγράφων που την εφευρετική τόλμη των την κατείχε σε σημείο που να μας εκπλήττει. [...]

[...]Όταν ο Θεόφιλος ζωγραφίζει ήρωες του '21 , οι φουστανέλες γίνονται λουλούδια στους αγρούς.[...]"

«Αθηναϊκά νέα» 20 -9-1935 (συνέντευξη του E. Teriade την περίοδο που μετέφερε έργα του θεόφιλου για έκθεση στο Παρίσι)

Ch. le Corbusier: "Θεόφιλος"

"[...]Ζωγράφος αυτόχθων του ελληνικού τοπίου και του ελληνικού ήθους. Που κουβαλάει τη μνήμη των πολέμων με τους τούρκους. Τύπος αυθεντικός μιας Ελλάδας τρυφερής και φωτεινής, απαλλαγμένης από κάθε επιτήδευση, της παλιάς εκείνης Ελλάδας που, έξω από τις πόλεις της «βιομηχανίας και του εμπορίου», είναι ακόμα και σήμερα πανταχού παρούσα[...]

Ζωγράφος αληθινός. Αληθινός μ' ένα τρόπο μεγαλόπρεπο, λαμπρό ,απλό, φυσικό.

[...]Τριγύρναγε στις εξοχές, ζωγράφιζε τοίχους και ταμπέλες στα καφενεία που οι θαμώνες τα προτιμούσαν για καλή παρέα.

Δε του βρίσκεις κανένα ψεγάδι, ούτε ο ίδιος καταβάλλει γι αυτό καμιά ιδιαίτερη προσπάθεια. Είναι όπως είναι[...]"

(Ch. le Corbusier: Ελβετός αρχιτέκτονας , 1887-1965)/ ("Le voyage en Grèce" ,τχ.4 'Ανοιξη 1936)

Γιώργος Σεφέρης:"Θεόφιλος"

"Μια φορά κι ένα καιρό, καθώς λένε, ένας φούρναρης παράγγειλε σ' ένα φτωχό ζωγράφο νά τονε ζωγραφίζει την ώρα που φούρνιζε ψωμιά. Ο ζωγράφος άρχισε να δουλεύει, και όταν καταπιάστηκε να εικονίσει το φουρνιστήρι, αντί να το φτιάξει οριζόντιο, σύμφωνα με την προοπτική, το έφτιαξε κάθετο δείχνοντας όλο του το πλάτος' έπειτα, με τον ίδιο τρόπο, ζωγράφισε πάνω στο φουρνιστήρι κι ένα καρβέλι. Πέρασε ένας έξυπνος άνθρωπος και του είπε: «Το ψωμί, έτσι που το 'βαλες θα πέσει».

Ο ζωγράφος αποκρίθηκε, χωρίς να σηκώσει το κεφάλι: « Έννοια σου' μόνο τα αληθινά ψωμιά πέφτουν' τα ζωγραφισμένα στέκονται' όλα πρέπει να φαίνονται στη ζωγραφιά!» [...]"

Γιάννης Τσαρούχης: "Ο ζωγράφος θεόφιλος"

"Ο Θεόφιλος δεν είναι ο ζωγράφος που θα μας διασκεδάσει με την αφέλειά του και την αθωότητά του ούτε ο χωρικός εις βάρος του οποίου θα γελάσουμε με αγαθότητα προστατευτικά.[...] Ο Θεόφιλος είναι ζωγράφος και μόνο ως τέτοιον πρέπει να τον πάρουμε. Όλη του η σημασία έγκειται στο εξής: ότι ξέρει να ζωγραφίζει και πολύ καλά μάλιστα.

[...] Αυτοί που θα 'θελαν να συγκρίνουν το Θεόφιλο με αξίες πιο κλασσικές, ή πιο διάσημες τουλάχιστον, θα 'πρεπε να τον συγκρίνουν με τους "ποστ-εμπρεσιονίστ", με τους "φωβ", με τον Ματίς. Με τέτοιες συγκρίσεις ο Θεόφιλος δεν βγαίνει εύκολα ζημιωμένος. Μια σύγκριση όμως και μάλιστα στενοκέφαλη, με το Ραφαήλ, με τους Βενετσιάνους ακόμα, με τον τελώνη Ρουσώ τέλος, θα 'ταν άσκοπη, γιατί ο Θεόφιλος όποια κι αν είναι η αξία του, έχει άλλους σκοπούς στη ζωγραφική του, όπως το δείχνουν φανερά τα πολυάριθμα έργα του.

[...] Το καταπληκτικό είναι, εκ πρώτης όψεως, πως αυτός ο αγράμματος και αποτραβηγμένος άνθρωπος, συμβαδίζει με τους πιο μεγάλους ζωγράφους της εποχής του.[...]"

"Το ολόσωμο πορτρέτο του λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου, ζωγραφίστηκε από τον Τσαρούχη το 1968, με σκοπό να εκφράσει τον θαυμασμό και την αγάπη που έτρεφε για εκείνον.

Χρησιμοποιώντας μια παλιά φωτογραφία του, τον αποτύπωσε με τέτοιον τρόπο ώστε να του αποδώσει μια κορμοστασιά και ένα βλέμμα που σε καθηλώνει. Η όλη μορφή συμβολίζει τη διάθεση του ζωγράφου να τον μνημονεύσει, να τον κρατήσει για πάντα ζωντανό στα μάτια του κόσμου, δείχνοντας την αξία που είχε.

Ο Θεόφιλος ήταν για εκείνον ένα πρότυπο, ο αληθινός ζωγράφος που στιγμάτισε τη λαϊκή τέχνη ως γνήσιος εκφραστής της γενιάς του '30. Αν και το έργο αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως ιστορικό, είναι πάνω από όλα το προσωπικό πιστεύω του Τσαρούχη και ένα μεγάλο ευχαριστώ για το δρόμο που του άνοιξε."

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΟΦΙΛΟ

* Οι χρονολογίες που αναφέρονται στα βιογραφικά στοιχεία του Θεόφιλου έγιναν αντικείμενο αμφισβήτησης από πολλούς ερευνητές. Πόλεμοι, κοινωνικές ανακατατάξεις και μετακινήσεις πληθυσμών στην ταραγμένη περίοδο που έζησε ο Θεόφιλος, δε μας επιτρέπουν να είμαστε ακριβείς σε χρονολογίες.

* Τα έργα του υπέγραφε συνήθως χρησιμοποιώντας το επώνυμο της μητέρας του, ενώ το μοναδικό έργο που φέρει το κατά κόσμον όνομά του, έχει υπογραφή «Έργο Θεόφιλου Γαβριήλ Κεφαλά» και είναι μια εικόνα των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης στο σκευοφυλάκιο του Ιερού Ναού Ταξιαρχών στις Μηλιές Πηλίου.

* Το 1987 σε σενάριο και σκηνοθεσία Λάκη Παπαστάθη, προβλήθηκε η κινηματογραφική ταινία για τη ζωή του Θεόφιλου, η οποία και βραβεύτηκε στο φεστιβάλ ταινιών Θεσσαλονίκης, ενώ στον πρωταγωνιστικό ρόλο ο Δημήτρης Καταλειφός, κερδίζει το βραβείο πρώτου ανδρικού ρόλου.

* Σε ποίηση Ανδρέα Εμπειρίκου, οι Πάνος και Χάρης Κατσιμίχας γράφουν μουσική και ερμηνεύουν για τον Θεόφιλο.

ΠΗΓΕΣ:

"Έλληνες Ζωγράφοι", Γιάννης Τσαρούχης/Σειρά: Σκέψη, χρόνος και δημιουργοί/Εκδόσεις Καστανιώτη(2003), σελ.:51.
Λογοτεχνικό περιοδικό "η λέξη"/τεύχος 172 "Αφιέρωμα: Θεόφιλος"/νοέμβρης - δεκέμβρης 2002, σελ.: 960,968,987.

[Διαδραστικά σχολικά βιβλία](#)

[Μουσείο - βιβλιοθήκη Στρατή Ελευθεριάδη - Tériade, Τσαρούχης](#)

[Βιογραφία Teriade](#)

[Μουσείο - Βιβλιοθήκη Στρατή Ελευθεριάδη - Tériade, Θεόφιλος Χατζημιχαήλ](#)

[Μουσείο Θεόφιλου - Οικία Κοντού \(Βόλος\)](#)

<http://www.assia.org.cy/prosopa/michael-kashalos/116-kassialos1.html>

[Ανδρέας Εμπειρίκος](#)

[Θεόφιλος Χατζημιχαήλ](#)

[Μουσείο Θεοφίλου](#)

[Έλληνες λαϊκοί ζωγράφοι](#)

[Σχολιασμός έργου θεόφιλου](#)

[Ελληνικό κέντρο κινηματογράφου](#)

[προβολή της ταινίας](#)

Οι μαθητές γνώρισαν, ως αντικείμενο της εργασίας, τον κορυφαίο Έλληνα λαϊκό αυτοδίδακτο ζωγράφο Θεόφιλο Χατζημιχαήλ. Συγκεντρώθηκαν πληροφορίες για τη ζωή, τα έργα του και την προσωπικότητά του(εικόνες έργων του, κείμενα, σχόλια, φωτογραφίες κ.ά.). Η εργασία αποτελεί προσέγγιση στη ζωή και το έργο του καλλιτέχνη: καθώς μαθαίνεις, διαπιστώνεις πόσα περισσότερα έχεις να ανακαλύψεις για εκείνον, από εκείνον, μέσω του έργου που άφησε και κυρίως του τρόπου που διάλεξε να ζήσει. Ο Θεόφιλος, ήταν ένας ταπεινός άνθρωπος, αλαφροϊσκιωτος, που έζησε με ακεραιότητα. Ο λόγος του Ρώσου νομπελίστα συγγραφέα Αλεξάντρ Σολζενίτσιν (Νόμπελ λογοτεχνίας το 1970), αξίζει να εντυπωθεί σε κάθε έναν μας, για τη στιγμή που κάποιος "Θεόφιλος", αυτού του κόσμου, "διασταυρωθεί" μαζί μας: " Δεν θα έπρεπε να κατευθύνουμε τους ανθρώπους προς την ευτυχία, κι αυτή είναι ένα είδωλο της αγοράς[...]
Θα έπρεπε να τους κατευθύνουμε προς την αμοιβαία τρυφερότητα".

Αναστασία Θεοδωρίδου ΠΕ08